

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA QADRIYATLI MUNOSABATNI SHAKLLANTIRISHNING MILLIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Achilov Obid Muzrobovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti tadqiqotchisi

Bozorova Muslima Qodirovna

Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

+99893 792 91 71

Email: achilovobid544@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida qadriyatli munosabatlarni shakllantirish jarayonining milliy-pedagogik jihatlarini tadqiq etilgan. O'zbek xalq pedagogikasining boy manbalarida aks etgan tarbiyaviy g'oyalar, milliy qadriyatlar tizimi va ularning zamonaviy ta'lim jarayoniga tatbiq etilishi masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotda boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarda mehnatsevarlik, vatanparvarlik, insonparvarlik, mehr-shafqat, hurmat va mas'uliyat singari qadriyatlarni tarbiyalashning pedagogik yo'llari va usullari, shuningdek, milliy an'analar bilan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni uyg'unlashtirish masalalari yoritilgan. Maqolada milliy pedagogik meros va uning bugungi ta'lim amaliyotidagi ahamiyati asoslangan holda, boshlang'ich maktab o'qituvchilariga amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: qadriyatli munosabat, milliy pedagogika, boshlang'ich ta'lim, xalq pedagogikasi, milliy qadriyatlar, tarbiya usullari, pedagogik sharoitlar.

Аннотация: В данной статье исследуются национально-педагогические аспекты процесса формирования ценностных отношений у учащихся начальных классов. Анализируются воспитательные идеи, отраженные в богатых источниках узбекской народной педагогики, система национальных ценностей и вопросы их применения в современном

образовательном процессе. В исследовании освещены педагогические пути и методы воспитания таких ценностей, как трудолюбие, патриотизм, гуманизм, милосердие, уважение и ответственность у детей младшего школьного возраста, а также вопросы гармонизации национальных традиций с современными педагогическими технологиями. В статье даны практические рекомендации учителям начальных классов на основе обоснования национального педагогического наследия и его значения в современной образовательной практике.

Ключевые слова: ценностное отношение, национальная педагогика, начальное образование, народная педагогика, национальные ценности, методы воспитания, педагогические условия.

Abstract: This article examines the national-pedagogical aspects of forming value-based relationships in primary school students. The educational ideas reflected in the rich sources of Uzbek folk pedagogy, the system of national values, and issues of their application in the modern educational process are analyzed. The research highlights pedagogical ways and methods of cultivating values such as diligence, patriotism, humanism, compassion, respect, and responsibility in primary school children, as well as issues of harmonizing national traditions with modern pedagogical technologies. The article provides practical recommendations for primary school teachers based on substantiating the national pedagogical heritage and its significance in contemporary educational practice.

Keywords: value-based relationship, national pedagogy, primary education, folk pedagogy, national values, educational methods, pedagogical conditions.

KIRISH: O'zbekiston Respublikasining mustaqillik yillarida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari milliy-ma'naviy qadriyatlarni tiklash va mustahkamlashga yo'naltirilgan. Prezident tomonidan qabul qilingan farmo'nlari va qarorlar asosida yosh avlodni milliy g'urur, vatanparvarlik va yuksak ma'naviy fazilatlar ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi etib belgilangan. Bu borada boshlang'ich ta'lim alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu

bosqichda bolaning dunyoqarashi, qadriyatlar tizimi va hayotga munosabati shakllana boshlaydi. Zamonaviy psixologiya va pedagogika tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich maktab yoshi (6-10 yosh) bolaning shaxsiy xususiyatlari, xulq-atvori va qadriyatli munosabatlari shakllanadigan eng sezgir davrdir. Shu sababli, milliy pedagogik an'analar asosida qadriyatli munosabatlarni tarbiyalash masalasi pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biridir.

Qadriyatli munosabat - bu shaxsning atrofdagi voqelik, ijtimoiy hodisalar, boshqa odamlar va o'z faoliyatiga nisbatan ongli ravishda shakllangan, ichki e'tiqod va tushunchalar asosida barpo etilgan barqaror munosabatidir. Bu munosabatlar shaxsning xulq-atvori, qarorlari va hayotiy tanlovlarini belgilovchi ichki mexanizm vazifasini bajaradi. O'zbek xalq pedagogikasi esa ming yillar davomida yuzaga kelgan tarbiyaviy tajriba va qadriyatlar tizimining boy manbai hisoblanadi.

ASOSIY QISM

Qadriyat tushunchasi falsafa, sotsiologiya, psixologiya va pedagogikada turli jihatdan o'rganilgan. Pedagogik kontekstda qadriyat - bu jamiyat va shaxs uchun ahamiyatli bo'lgan moddiy yoki ma'naviy narsalar, g'oyalar, printsiplar va an'analardir. Qadriyatlar nafaqat bilim sifatida, balki shaxsning ichki tuzilishi va ongi doirasida yashaydi, uning motivatsiya va faoliyatini yo'naltiradi.

Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarda qadriyatli munosabatlarning shakllanishi ularning shaxsiy rivojlanishining muhim ko'rsatkichidir. Bu yoshda bolalar dunyoni bilishni, uni baholashni va unga munosabat bildirishni o'rganadi. Ularning ongida qadriyatlar tizimi birinchi navbatda oila muhitida, keyin esa maktab va jamiyat bilan o'zaro munosabatda yuzaga keladi. O'qituvchi, ota-ona va tengdoshlar bilan bo'ladigan har bir muloqot bolaning qadriyatli munosabatiga ta'sir ko'rsatadi.

Qadriyatli munosabatlarning asosiy belgilari quyidagilardan iborat: birinchidan, ular ijtimoiy xarakterga ega va jamiyat madaniyati doirasida shakllanadi; ikkinchidan, har bir shaxs uchun o'ziga xos ma'no va ahamiyat tashiydi; uchinchidan, bir marta shakllanganidan so'ng nisbatan barqaror bo'lib, uzoq vaqt

davomida saqlanib qoladi; to'rtinchidan, shaxsning xulq-atvori va hayotiy qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, boshlang'ich ta'limda qadriyatli munosabatlarni to'g'ri shakllantirish bolaning butun hayoti uchun mustahkam poydevor yaratadi. O'zbek xalq pedagogikasi - bu ming yillar davomida xalqimiz tomonidan yaratilgan, hayotda sinovdan o'tgan va avloddan-avlodga uzatib kelingan tarbiyaviy tajriba, bilim va mahoratlar majmuasidir. Uning manbalari maqol va matallar, topishmoqlar, ertaklar, dostonlar, qo'shiqlar, urf-odatlar, milliy o'yinlar va marosimlardan iboratdir. Bu xazina nafaqat qadimiy bilimlar to'plami, balki amaliy pedagogik mahoratning namunasidir.

O'zbek xalq pedagogikasida qadriyatlar tizimi quyidagi asosiy yo'nalishlarda o'z ifodasini topgan:

✓ Birinchi qadriyat - mehnatsevarlikdir. Xalqimizda "Mehnat insonni ulug'laydi", "Mehr-muhabbat mehnatdan tug'iladi", "Mehnatni sevgan - hayotni sevgan" kabi maqollar mehnatning inson hayotidagi o'rnini ochib beradi. Bolalarni kichikligidan mehnatga o'rgatish, ularga mehnatning jamiyat va shaxsiy hayotdagi ahamiyatini tushuntirish xalq tarbiyasining muhim printsidir. Boshlang'ich maktabda esa bu jarayon dars va sinfdan tashqari faoliyatda, uy ishlarida, sinf xo'jaligida ishtirok etish orqali davom etadi.

✓ Ikkinchi muhim qadriyat - vatanparvarlik tuyg'usidir. "Vatan sajdagoh", "Ona yurt - oltin beshik", "Vatansiz odam - ildizsiz daraxt" kabi xalq hikmatlarida Vatanga muhabbat, uni himoya qilish va obod etishning ulug'vor g'oyalari aks etgan. Bolalarda vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirish uchun mahalliy tarix, milliy qahramon va buyuk bobokandoshlarimiz haqida ma'lumot berish, ularning xizmatlarini ulug'lash muhim ahamiyatga ega.

✓ Uchinchi qadriyat - hurmat va ehtiromdir. O'zbek xalqi doimo katta-kichiklik tartibiga, ota-onaga, ustoz va oqsochlilar oldida bosh egishga katta e'tibor bergan. "Kattaga hurmat - o'zingga izzat", "Ota-onani qadrlagan farzand omadli bo'ladi", "Ustoz - ikkinchi ota-ona" kabi maqollar bu qadriyatning chuqur

mazmunini ochib beradi. Boshlang'ich sinfda o'qituvchi shogirdlariga hurmat-izzatni amalda ko'rsatib, ularga namuna bo'ladi.

✓ To'rtinchi qadriyat - insonparvarlik va mehr-shafqatdir. "Yaxshilik qil, daryoga tashla", "Insoniylik - eng oliy fazilatdir", "Kishiga yaxshilik qilgan - o'ziga qilgan" kabi hikmatlar xalqimizning insonparvar xislatlarga bo'lgan munosabatini aks ettiradi. Bolalarda mehr-shafqat, rahm-shafqat, boshqalarga yordam berish tuyg'ularini tarbiyalash boshlang'ich ta'limning muhim vazifasidir.

✓ Beshinchi qadriyat - bilim va donishmandlikdir. "Ilm - nur, johillik - zulmat", "Bilimli kishi - guliston", "Ilm insonni kamolotga yetkazadi", "Bilimsiz inson - qanotsi qush" degan maqollar ta'lim-tarbiyaning inson hayotidagi o'rnini ko'rsatadi. Xalqimiz doimo bilimli, donishmand va kishi bo'lishni yuksak qadriyat deb bilgan.

✓ Oltinchi qadriyat - halollik va rostgo'ylikdir. "Rost so'z - oltin ko'prik", "Yolg'on aytar - joni bo'lmas", "Halol ish - necha yil o'tsa ham sharmanda qilmaydi" kabi hikmatlar xalqimizning halollik va adolatga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Bu qadriyatlarni bolalarga singdirish ularning kelgusidagi shaxsiy hayoti va ijtimoiy munosabatlari uchun muhim asos yaratadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarga asoslangan munosabatlarni shakllantirish jarayoni murakkab va ko'p qirrali bo'lib, u quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi:

O'quv jarayonida qadriyatlarni singdirish. Darslar jarayonida milliy qadriyatlar haqida nazariy bilim berish, ularning mohiyatini ochib berish va hayotdan konkret misollar keltirish zarur. "O'qish kitobi", "Ona tili", "Atrofimizdagi olam", "Jismoniy tarbiya" fanlarining mazmunida xalq og'zaki ijodi, milliy an'analar va qadriyatlar haqida ma'lumotlar keng qamrovda berilishi lozim. Masalan, "O'qish kitobi" darslarida xalq ertaklari, maqol va hikmatlar tahlil qilinsa, "Ona tili" darslarida esa ularning ma'naviy mazmuni chuqurroq o'rganiladi. Sinfdan tashqari tarbiya faoliyati orqali qadriyatlarni mustahkamlash. Milliy bayram va marosimlar, to'garaklar, sayohatlar, muzeylar va tarixiy joylarra ekskursiyalar orqali o'quvchilar

milliy qadriyatlar bilan amaliy tanishadilar. "Navro'z", "Mustaqillik kuni", "O'qituvchi va murabbiylar kuni", "Xotira va qadrlash kuni" kabi bayramlarni nishonlash bolalarda milliy g'urur va iftixor his-tuyg'ularini uyg'otadi. Bu tadbirlar jarayonida bolalar milliy libos kiyish, milliy taomlar tayyorlash, milliy o'yinlar o'ynash orqali o'z madaniyatiga yaqindan bog'lanadi. Oila va maktab hamkorligi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun oila birinchi va eng muhim tarbiya maskanidir. Ota-onalarning farzandlariga qadriyatli munosabatni o'rgatishdagi roli beqiyosdir. Maktab esa oilada boshlangan bu jarayonni ilmiy asosda davom ettiradi, kengaytiradi va chuqurlashtiradi. Shu sababli, o'qituvchi va ota-onalar o'rtasida doimiy aloqa, umumiy maqsad va birlashgan harakat bo'lishi zarur.

Shaxsiy namuna ko'rsatish usuli. O'qituvchining o'zi qadriyatli munosabatlarning timsoli bo'lishi kerak. Uning nutqi, xulq-atvori, kishilarga munosabati, mehnatga munosabati o'quvchilar uchun amaliy namuna vazifasini bajaradi. Shuningdek, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat, Hamza Hakimzoda Niyoziy kabi buyuk zotlar, zamonaviy olim va ziyolilar hayotidan misollar keltirish ham muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Milliy o'yinlar va san'at vositalari orqali tarbiya. "Chavandoz", "Yum-yumaloq", "Piyoda", "Ko'r-ko'rona", "Bo'g'ma to'p" kabi milliy o'yinlar bolalarda jamoada o'z o'rnini bilish, boshqalarga hurmat qilish, halollik, adolat va mas'uliyat hissi kabi sifatlarni rivojlantiradi. Milliy qo'shiq, raqs, musiqa va amaliy san'at turrlari ham tarbiyaning samarali vositasidir. Bolalar "O'zbekim", "Onajon", "Vatanimsan" kabi qo'shiqlar orqali mehr-muhabbat va vatanparvarlik tuyg'ularini his qiladi.

Amaliy faoliyat orqali qadriyatlarni mustahkamlash. Bilimlarni amaliyotga tadbiq etganda qadriyatlarning hayotdagi ahamiyati yanada yaqqol namoyon bo'ladi. Xayriya tadbirlari, keksalarga yordam, atrofdagi muhitni muhofaza qilish, daraxt ekish, hayvonlarga g'amxo'rlik qilish kabi amaliy ishlar orqali mehribonlik, mas'uliyat, insonparvarlik tuyg'ulari mustahkamlanadi. Masalan, "Keksalar haftasi" doirasida bolalar qariyalar uyiga tashrif buyurib, ularga yordam berish orqali hurmat va mehr-shafqat qadriyatlarini amalda o'rganadilar. Boshlang'ich sinflarda qadriyatli

munosabatlarni samarali shakllantirish uchun quyidagi pedagogik sharoitlarni yaratish zarur:

✓ Birinchidan, o'quv-tarbiya jarayonining uzluksizligi va tizimliliigi ta'minlanishi lozim. Qadriyatli tarbiya bir martalik tadbirlar yoki alohida darslar bilan chegaralanmasligi, balki barcha fanlar va tarbiya ishlari orqali doimiy olib borilishi kerak.

✓ Ikkinchidan, maktabda milliy-ma'naviy muhit yaratilishi zarur. Maktab binosi, sinflar, koridor va hovlilari milliy qadriyatlarni aks ettiruvchi rasmlar, shiborlar, stendlar bilan bezatilishi, maktab madaniyati milliy ruh va zamonaviylik uyg'unligida bo'lishi muhim.

✓ Uchinchidan, o'qituvchilarning pedagogik mahorati va milliy qadriyatlar bo'yicha bilimlari muntazam oshirib borilishi lozim. Seminarlar, treninglar, ilmiy-amaliy konferensiyalar orqali pedagog kadrlar milliy pedagogika va zamonaviy tarbiya usullarini o'zlashtiradilar.

✓ To'rtinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni milliy pedagogika bilan uyg'unlashtirish zarur. Interaktiv usullar, loyiha texnologiyasi, guruh ishlari kabi zamonaviy yondashuvlar milliy qadriyatlarni o'rgatishda qo'llanilishi mumkin.

✓ Beshinchidan, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlari hisobga olinishi muhim. Har bir bola o'ziga xos qobiliyat va ehtiyojlarga ega. Differensiatsiyalashgan yondashuv qadriyatli munosabatlarni samarali shakllantirishga yordam beradi.

✓ Oltinchidan, oila, maktab va mahalla hamjamiyati o'rtasida uzviy aloqadorlik barpo etilishi kerak. Faqat uch tarbiya markazining birgalikdagi sa'y-harakati natijasida bolada mustahkam qadriyatli munosabatlar shakllanadi.

XULOSA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida qadriyatli munosabatlarni shakllantirish - bu ko'p jihatli, izchil va uzluksiz pedagogik jarayondir. Bu jarayon milliy

pedagogikaning boy tajribasi va zamonaviy ta'lim talablarining uyg'unligida amalga oshirilganda eng yuqori natijalarga erishiladi.

O'zbek xalq pedagogikasi ming yillar davomida avlodlarni tarbiyalashning samarali yo'llarini yaratgan bo'lib, unda mehnatsevarlik, vatanparvarlik, insonparvarlik, hurmat, mas'uliyat, halollik va boshqa insoniy fazilatlar asosiy o'rin tutadi. Bu qadriyatlarning boshlang'ich sinf o'quvchilari ongida mustahkam o'rin olishi ularning kelajakdagi shaxsiy va ijtimoiy hayotini belgilab beradi. Qadriyatli munosabatlarni shakllantirish jarayonida o'quv darslari, sinfdan tashqari tarbiya ishlari, oila va maktab hamkorligi, o'qituvchining shaxsiy namunasi, milliy o'yinlar va amaliy faoliyat muhim pedagogik vositalar hisoblanadi. Bunda o'qituvchining kasbiy mahorati, milliy pedagogikani chuqur bilishi va zamonaviy usullarni qo'llay olish qobiliyati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Milliy-ma'naviy qadriyatlarga asoslangan tarbiya - kelajakda fidoyi farzandlar, vatanparvar fuqarolar va yuksak ma'naviyatli shaxslar voyaga yetkazishning asosiy yo'lidir. Boshlang'ich ta'lim esa bu yo'lning bosh poydevori, mustahkam zaminidir. Shu sababli, bu sohada faoliyat yuritayotgan har bir pedagog o'z mas'uliyatini to'liq anglashi va qadriyatli tarbiyaga alohida e'tibor qaratishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ta'lim-tarbiya tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni. 2019 yil 29 oktyabr.
2. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. - Toshkent: O'zbekiston, 2017.
4. Tolipov O'., Usmonboyev M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. O'quv qo'llanma. - Toshkent, 2015.
5. Hasanboev J., To'raqulov X.A., Alqarov I.Sh., Usmanov N.O'. Pedagogika. Darslik. - Namangan, 2018.
6. Mutalipova M.J. Xalq pedagogikasi. O'quv qo'llanma. - Jizzax: JDPU, 2021.
7. Mavlonova R. Pedagogika nazariyasi va tarixi. Darslik. - Toshkent, 2019.

8. Izbullayeva G. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism. Darslik. - Buxoro: Sadriddin Salim Buxoriy, 2022.
9. To'xtaxo'jayeva M., Nishonova S. Pedagogika. 1-qism. Darslik. - Toshkent, 2015.
10. Qodirov F., Toshpo'latova Sh., A'zamova M. Maktabgacha pedagogika. Darslik. - Toshkent, 2016.
11. Mavlonova R. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. Darslik. - Toshkent, 2018.
12. Xoshimov K. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. - Toshkent, 2017.

